

Marupov M. F.

Bank-moliya akademiyasi

Davlat moliyaviy nazorati va auditi (DMNA 25-01 m)

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA DAVLAT MOLIVAVIY
NAZORATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA
AVTOMATLASHTIRILGAN AUDIT TIZIMLARINING ROLI**

Annotatsiya: Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida davlat moliyaviy nazorati samaradorligini oshirishda avtomatlashtirilgan audit tizimlarining ilmiy-amaliy ahamiyati yoritiladi. Davlat moliyaviy resurslaridan maqsadli, tejamkor va shaffof foydalanishni ta'minlashda an'anaviy nazorat usullarining imkoniyatlari cheklanganligi asoslanadi. Avtomatlashtirilgan audit tizimlari byudjet mablag'lari harakati, davlat xaridlari, moliyaviy hisobotlar, soliq va bojxona ma'lumotlarini tezkor tahlil qilish, xatarlarni oldindan aniqlash hamda inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytirish vositasi sifatida baholanadi. Maqolada raqamli monitoring, riskka asoslangan audit, ma'lumotlar bazalarini integratsiyalash va nazorat jarayonlarini standartlashtirish masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, davlat moliyaviy nazorati, avtomatlashtirilgan audit, moliyaviy monitoring, riskka asoslangan audit, byudjet intizomi, audit samaradorligi, raqamli nazorat

Marupov M. F.

Banking and Finance Academy

State Financial Control and Audit (DMNA 25-01 m)

Abstract: This article examines the scientific and practical significance of automated audit systems in improving the efficiency of state financial control in the context of the digital economy. It substantiates the limitations of traditional control methods in ensuring the targeted, economical and transparent use of public financial resources. Automated audit systems are assessed as tools for rapid analysis of budget flows, public procurement, financial statements, tax and

customs data, early identification of risks and reduction of errors related to the human factor. The article analyzes issues of digital monitoring, risk-based audit, integration of databases and standardization of control processes.

Keywords: digital economy, state financial control, automated audit, financial monitoring, risk-based audit, budget discipline, audit efficiency, digital control.

Kirish. Raqamli iqtisodiyot sharoitida davlat moliyaviy nazoratining mazmuni, shakllari va amaliy mexanizmlari tubdan yangilanmoqda. Moliyaviy oqimlarning tezlashuvi, byudjet mablag‘lari harakatining murakkablashuvi, davlat xaridlari hajmining ortishi va hisobot ma‘lumotlarining ko‘payishi nazorat organlari oldiga yangi talablarni qo‘ymoqda. An‘anaviy audit yondashuvlari ko‘p hollarda hujjatlarni qo‘lda tekshirish, tanlab o‘rganish va keyingi davr tahliliga asoslanadi. Bunday usul moliyaviy buzilishlarni aniqlashda muayyan natija bersa-da, ularning oldini olish, xatarlarni real vaqt rejimida baholash va katta hajmdagi ma‘lumotlarni kompleks tahlil qilish uchun yetarli emas.

Davlat moliyaviy nazorati va auditi tizimida avtomatlashtirilgan audit vositalaridan foydalanish moliyaviy intizomni kuchaytirish, byudjet mablag‘larining maqsadli sarflanishini ta‘minlash hamda korrupsiyaviy xavflarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli platformalar orqali nazorat jarayonlarini yuritish auditning tezkorligi, aniqligi va shaffofligini oshiradi. Shu sababli avtomatlashtirilgan audit tizimlarini nazariy va amaliy jihatdan o‘rganish iqtisodiy oliy ta‘lim muassasalari, davlat moliyaviy nazorati sohasi mutaxassislari hamda auditorlik amaliyoti uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Asosiy qism. Davlat moliyaviy nazoratining asosiy vazifasi davlat mablag‘lari, byudjetdan tashqari jamg‘armalar, davlat ulushi mavjud tashkilotlar hamda davlat xaridlari tizimida moliyaviy qonuniylik, maqsadlilik va samaradorlikni ta‘minlashdan iborat. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bu vazifani

bajarish faqat tekshiruvdan keyingi aniqlash bilan chegaralanib qolmasligi kerak. Zamonaviy nazorat tizimi profilaktik, tahliliy va prognozlovchi xususiyatga ega bo'lishi lozim. Avtomatlashtirilgan audit tizimlari aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib shakllanadi.

Avtomatlashtirilgan audit tizimi moliyaviy ma'lumotlarni yig'ish, saralash, solishtirish, xatoliklarni aniqlash, risklarni baholash va nazorat natijalarini elektron shaklda rasmiylashtirish imkonini beruvchi raqamli mexanizmdir. Bunday tizimlar byudjet tashkilotlarining hisobotlari, davlat xaridlari portallari, g'aznachilik ma'lumotlari, soliq tushumlari, shartnomalar va to'lov hujjatlarini yagona axborot maydonida tahlil qilishga xizmat qiladi. Natijada auditor tekshiruv jarayonida faqat hujjatlarni izlash va solishtirish bilan emas, balki aniqlangan tafovutlarning iqtisodiy mazmunini baholash bilan shug'ullanadi.

Avtomatlashtirilgan audit tizimlarining muhim afzalliklaridan biri katta hajmdagi ma'lumotlarni qisqa vaqt ichida qayta ishlash imkoniyatidir. Masalan, davlat xaridlari jarayonida bir xil yetkazib beruvchilar bilan takroriy shartnomalar, narxlarning bozor bahosidan keskin farq qilishi, tenderlarda raqobatning sun'iy cheklanishi yoki to'lovlarning shartnoma shartlariga nomuvofiqligi avtomatik algoritmlar orqali aniqlanishi mumkin. Bu esa nazoratning tanlab tekshirishdan riskka asoslangan tekshiruvga o'tishini ta'minlaydi.

Riskka asoslangan audit davlat moliyaviy nazoratida resurslarni oqilona taqsimlash imkonini beradi. Barcha tashkilotlarni bir xil darajada tekshirish ko'p vaqt va mehnat talab qiladi. Avtomatlashtirilgan tizim esa moliyaviy ko'rsatkichlar, oldingi tekshiruv natijalari, xaridlar hajmi, shartnomalar soni, hisobotlardagi tafovutlar va kechikishlar asosida yuqori xavfli obyektlarni ajratib beradi. Shunday qilib, auditorlik e'tibori eng muhim va ehtimoliy xavf mavjud yo'nalishlarga qaratiladi.

Davlat moliyaviy nazoratida avtomatlashtirish inson omiliga bog'liq subyektivlikni kamaytiradi. An'anaviy nazoratda auditorning tajribasi, e'tibori

yoki shaxsiy yondashuvi tekshiruv natijasiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Elektron tizimlar esa oldindan belgilangan mezonlar, indikatorlar va algoritmlar asosida ishlaydi. Bu nazorat natijalarining barqarorligi, takrorlanuvchanligi va dalillarga asoslanganligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, avtomatlashtirilgan tizim auditorni to'liq almashtirmaydi, balki uning kasbiy qaror qabul qilish salohiyatini kengaytiradi.

Avtomatlashtirilgan audit tizimlarining samarali ishlashi ma'lumotlar bazalarining integratsiyalashuviga bog'liq. Agar moliyaviy hisobot, byudjet ijrosi, soliq, bank, bojxona va davlat xaridlari ma'lumotlari alohida-alohida yuritilsa, nazoratning to'liq manzarasini shakllantirish qiyinlashadi. Shu sababli yagona raqamli axborot muhiti davlat moliyaviy nazoratining muhim infratuzilmaviy sharti hisoblanadi. Ma'lumotlar almashinuvi tezkor, himoyalangan va standartlashtirilgan bo'lishi kerak.

Biroq avtomatlashtirilgan audit tizimlarini joriy etishda ayrim muammolar ham mavjud. Birinchidan, raqamli ma'lumotlarning sifati past bo'lsa, tahlil natijalari ham ishonchli bo'lmaydi. Ikkinchidan, axborot xavfsizligi talablari kuchaytirilmasa, moliyaviy ma'lumotlarning maxfiyligi xavf ostida qolishi mumkin. Uchinchidan, auditorlarning raqamli kompetensiyasi yetarli bo'lmasa, zamonaviy tizimlardan foydalanish kutilgan natijani bermaydi. Shuning uchun davlat moliyaviy nazorati va auditi yo'nalishida ta'lim olayotgan talabalar uchun raqamli audit, ma'lumotlar tahlili, elektron hujjat aylanishi va risklarni modellashtirish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish zarur.

Avtomatlashtirilgan audit tizimlari davlat moliyaviy boshqaruvining shaffofligini ham oshiradi. Elektron iz qoldirish mexanizmi har bir operatsiyani kim, qachon va qanday asosda bajarganini aniqlash imkonini beradi. Bu esa mas'uliyatni kuchaytiradi, noqonuniy aralashuvlarni kamaytiradi va moliyaviy intizomni mustahkamlaydi. Nazorat natijalarining raqamli shaklda saqlanishi keyingi tahlillar, solishtirma baholash va strategik qarorlar qabul qilish uchun ham muhim axborot manbai vazifasini bajaradi.

Xulosa.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida avtomatlashtirilgan audit tizimlari davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini oshiruvchi muhim institutsional va texnologik vosita hisoblanadi. Bunday tizimlar moliyaviy ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash, byudjet mablag'lari harakatini uzluksiz kuzatish, xatarlarni oldindan aniqlash va auditorlik jarayonlarini standartlashtirish imkonini beradi. Natijada nazorat faqat buzilishlarni aniqlashga emas, balki ularning oldini olishga ham xizmat qiladi.

Davlat moliyaviy nazorati va auditi sohasida avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish moliyaviy intizom, shaffoflik va javobgarlikni kuchaytiradi. Shu bilan birga, ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun sifatli ma'lumotlar bazasi, axborot xavfsizligi, normativ-huquqiy uyg'unlik va malakali kadrlar zarur. Iqtisodiy oliy ta'lim muassasalarida raqamli audit kompetensiyalarini rivojlantirish kelgusida davlat moliyaviy nazorati tizimining professional salohiyatini oshiradi. Demak, avtomatlashtirilgan audit tizimlari nafaqat texnik vosita, balki davlat moliyasini boshqarishda zamonaviy, shaffof va samarali nazorat madaniyatini shakllantiruvchi omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Abdullayev A. A., Karimov F. M. Davlat moliyasini boshqarish. Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
2. Pardayev M. Q., Isroilov B. I. Moliyaviy tahlil va audit asoslari. Toshkent: Iqtisod-moliya, 2020.
3. Tursunov B. O. Raqamli iqtisodiyot va moliyaviy boshqaruvning zamonaviy yo'nalishlari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2022.
4. Xudoyberdiyev A. B. Davlat moliyaviy nazorati va byudjet intizomini ta'minlash mexanizmlari. Toshkent: Iqtisodiyot, 2023.
5. INTOSAI. Guidelines for Internal Control Standards for the Public Sector. Vienna: International Organization of Supreme Audit Institutions, 2019.